

Dostojanstvo starosti

Prof. dr. sc. Maja Špan¹
maja.span1@zg.t-com.hr

Sažetak

Članak problematizira situacije starijih ljudi, njihove marginalizacije, posebno u vezi s konceptom cjeloživotnog obrazovanja i predrasuda vezanih uz starost.

Ključne riječi: starost, dostojanstvo, aktivno starenje, cjeloživotno obrazovanje, pravo na obrazovanje u trećoj dobi, organizacije za obrazovanje, gerontološki centri.

Starenje, kao dio ljudskog života, zaslužuje svoje ravnopravno mjesto u društvu pogotovo danas kad se ljudski vijek produžio a kvaliteta života omogućila starim ljudima praćenje promjena i održavanje svježine duha do duboke starosti ili kraja života.

Ta se objektivna konstatacija u svakodnevnom životu često doživljava tek kao fraza. Istinski, stari ljudi (nazovimo tako umirovljenike ili osobe iznad 60 godina pa i nešto ranije) doživljavaju skoro svakodnevno podcjenjivanja, omalovažavanja. Kada odu u mirovinu na njih se gleda kao na „amortizirane“ a njihovo se dugogodišnje iskustvo uglavnom ne koristi. Njihova daljnja uloga svodi se isključivo na obavljanje kućanskih poslova ili čuvanje unuka. Njihova financijska situacija se znatno pogoršava a na sredstva za njihove mirovine često se gleda kao na balast, opterećenje.

¹ Maja Špan je mirovinu dočekala kao redovita profesorica na Katedri za andragogiju Odsjeka za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Njezina opširnija biografija s bibliografijom značajnijih radova iz područja gerontologije nalazi se nakon članka.

Prevladavajuće jednogeneracijske obitelji danas otežavaju brigu o nemoćnim starim ljudima – koji postaju nemoćni djelomično i zbog zapostavljenosti i nebrige obitelji i okoline zbog koje upadaju u depresiju i bolest.

Ostvarivanje prava starijih ljudi za npr. obrazovanjem, razonodom, hobijima, jednom riječju: **aktivno starenje** tek se počinje razvijati i kao potreba ulaziti u svijest društva

Razvitak **gerontoloških centara i otvaranja raznih mogućnosti obrazovanja starijih osoba** (npr. Sveučilište za treću životnu dob pri Pučkom otvorenom učilištu u Zagrebu) predstavljaju početak osvještavanja društva u brizi za starije osobe u nas.

Pojednostavljeno, moglo bi se reći da se gerontološki centri brinu uglavnom i prvenstveno za zdravlje i socijalnu skrb starijih ljudi (iako ne samo time) a razni oblici obrazovanja za seniore (najrazvijeniji je oblik je zasad Sveučilište za treću životnu dob Zagreb) za duh i cjeloživotno obrazovanje.

Prateći, sad već 20 godišnji, rad Sveučilišta za treću dob Zagreb uočila sam niz situacija koje ukazuju na **narušeno dostojanstvo** naših starijih sugrađana. Evo dva karakteristična primjera. Najprije negativni primjeri:

– Prilikom predstavljanja u obrazovnoj grupi na pitanje: što ste po zanimanju – dobiva se odgovor: umirovljenik! To se uostalom uočava (a i očekuje kao odgovor) i na nizu formulara, koji se ispunjavaju u raznim prilikama, gdje se rubrika zanimanje popunjava istim odgovorom. Nigdje, ili vrlo rijetko, kao odgovor na to pitanje nalazimo: npr. umirovljeni ekonomist, profesor fizike ili sl.;

– Nije rijedak slučaj da nam polaznici pričaju kako im se obitelj i prijatelji rugaju što su se uključili u neki obrazovni program („učenje nije za stare“).

S druge strane, pozitivni primjeri:

– Polaznici – seniori raznih programa u Sveučilištu za treću životnu dob² sve su brojniji (sada ih se u Zagrebu semestralno upisuje oko 1500) najčešće se nakon pristupanja nekom programu nastavljaju uključivati u obrazovanje, tako da postoji niz dugogodišnjih članova;

– Uz obrazovanje se organizira niz zajedničkih druženja s nekom edukativnom crtom (npr. posjet nekom značajnom lokalitetu i sl. gdje polaznici upoznaju neke dijelove npr. kulturne baštine a to je i zgodan izlet i druženje)

– Polaznici sami predlažu nove programe a u neke se i sami aktivno uključuju – postoji npr. tribina **polaznika za polaznike** pod nazivom „Zrna mudrosti“ koja se

---

² Zagrebačko Sveučilište za treću životnu dob Pučkog otvorenog učilišta Zagreb kao mjesto obrazovanja seniora često spominjem i poznajem njegov rad jer sam sudjelovala u njegovu osnivanju i radu.

uspješno odvija (ne zaboravimo da se među polaznicima nalaze i umirovljeni liječnici, ekonomisti kulturnjaci...)

Međutim

Aktivnosti koje se razvijaju u gerontološkim centrima, sveučilištima za treću dob i nizu novonastalih udruga koje imaju zajednički cilj u pomaganju i aktiviranju starijih osoba, *ponekad* (prema mom mišljenju) odlaze u *drugu krajnost* koja ne pridonosi dostojanstvenom starenju. Kao primjer ističem neke mažoretkinje treće dobi koje nastupaju u raznim javnim prilikama (čak i pred nekim gradskim čelnicima u nekim prigodama). Naime, pojam mažoretkinja ili navijačica vezan je isključivo za vrlo mlade djevojke koje bodre razne športaše na športskim priredbama. Gledati gospođe u godinama koje cupkaju u kratkim suknjicama može izazvati samo podsmijeh i porugu. To je nakaradno poimanje ravnopravnosti jer ni mlade žene druge životne dobi ne nastupaju kao navijačice – to *izrugivanje* se tako može protegnuti i na vrijedne aktivnosti (npr. obrazovanje i sl.) i time stvarati već poznatu negativnu klimu prema razvoju koncepta aktivne starosti. Ovom primjedbom ne umanjujem značaj i izvrsne rezultate koje postižu svojim radom Gerontološki centri.

Važan problem, kada se govori o dostojanstvu u starosti jest i *pravo na dostojanstvenu smrt*. To je tema koju promiče udruga za **hospicij i palijativnu skrb**.

Zaključak

Na treće životno razdoblje čovjeka počinje se i u nas gledati kao na značajan i nezanemariv dio ljudskog života u kojem stari ljudi imaju pravo i mogućnost da se ostvaruju u cjeloživotnom obrazovanju i praćenju promjena koje ih čine ravnopravnim članovima društva.

Korisno bi bilo povezati rad gerontoloških centara i Sveučilišta za treću dob tako da se u izvjesnom smislu dopunjuju – to je ustvari **jedinstvena** aktivnost s ciljem povišenja kvalitete života osoba u trećoj životnoj dobi.

Raditi na razvoju hospicija...no na žalost ta aktivnost je u nas tek u povojima.

Old age dignity

Summary

The article discusses the situations of old people, their marginalization, particularly in relation to the concept of lifelong education and prejudices related to old age.

Key words: old age, dignity, active aging, lifelong education, the right to education in the third age, education organizations, gerontology centre

Maja Špan o profesorici Maji Špan:

Rodila sam se 24. 5. 1938 g. u Tuzli (Bosna i Hercegovina). Nakon brzog povratka mojih roditelja u Zagreb tu završavam svoje cjelokupno obrazovanje (osnovna, gimnazija, fakultet (odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta), magisterij i doktorat.

Radni vijek sam posvetila obrazovanju odraslih. Najprije 2.godine radim na poslovima obrazovanja u poduzeću «Kontakt», zatim 13 godina kao suradnik i voditelj odjela za programiranu nastavu u tadašnjem Radničkom sveučilištu «Moša Pijade» – danas Pučko otvoreno učilište (u Zavodu za industrijsku andragogiju). Daljnjih 21 godinu radila sam kao nastavnik na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Kao redoviti profesor na katedri za andragogiju otišla sam u mirovinu koncem 1999. godine.

Od značajnih odičja dobila sam nagradu “Ivan Filipović” za znanstveno istraživački rad (prva od pedagoga u toj kategoriji)1977. godine. Osim toga dobivala sam niz priznanja za rad u Andragoškoj školi i u tadašnjem Radničkom sveučilištu Moša Pijade Zagreb...

Tijekom svog radnog vijeka bavila sam se proučavanjem programirane nastave u obrazovanju odraslih, multimedijским obrazovanjem odraslih, obrazovnom funkcijom u poduzećima a zadnjih je petnaestak godina radnog vijeka (a i poslije) svoj znanstveni interes posebno sam usmjerila na obrazovanje u trećoj životnoj dobi . Školske god.1991/92 na Filozofskom fakultetu sam pokrenula kolegij Gerontogogija (uz već postojeći kolegij Andragogija no nakon mog odlaska u mirovinu kolegij je ugašen). Iste godine teorijske spoznaje svog gerontogoškog istraživanja (Ministarstvo za znanost) provjeravam u praksi – zajedno sa suradnicima Pučkog otvorenog učilišta pokrećem program Sveučilište za treću životnu dob u Pučkom otvorenom učilištu Zagreb, gdje aktivno surađujem dvadesetak godina. To smatram svojim naj-

vrijednijim postignućem – otvaranje novog znanstvenog i stručnog područja, pokretanje prve institucije za obrazovanje starijih i trajni mentorski rad u njoj (do pre tri godine kad me je teška bolest privezala za kolica).

Dodajem da me je teška bolest od koje bolujem od 39 god. života onemogućila u raznim duljim boravcima uinozemstvu i usporavala moje aktivnosti.

Tijekom cijelog života bila sam usko vezana uz Pučko otvoreno učilište (radno: 13 god u Zavodu + 16 na programu *Sveučilište za treću dob*) i to ne samo radno već i emocionalno. Smatrala sam ga institucijom koja je znatno pridonijela razvoju andragoške misli – mjestom gdje su se andragoške postavke primjenjivale u praksi a to je bila i moja osobna profesionalna preokupacija.

Objavljeni radovi iz područja gerontogogije

- Špan, M. (1991.), Gerontogogija – novi izazov za znanstvenike i praksu (pregledni rad), *Napredak*, 132(1), 44-53.
- Špan, M. (1992.), Kvaliteta života i interesi starijih ljudi – Empirijski prilog utemeljivanju gerontogoške teorije i prakse (rezultati istraživanja), *Istraživanja odgoja i obrazovanja*, 9, 135-149.
- Špan, M. (1992.), Stariji ljudi i samački život (znanstveni članak), *Theleme*, 3-4.
- Špan, M. (1993.), Sveučilište za treću životnu dob – obrazovanje za starije ljude (prethodno priopćenje), *Napredak*, 134(3), 283-290.
- Špan, M. (1994.), Treća životna dob, priručnik za obrazovanje starijih ljudi. Zagreb: Otvoreno sveučilište (57 str.).
- Špan, M. (1994.), Obrazovanje starijih ljudi – ljudsko pravo i prilika za sretniju starost. U: I. Šimunović (ur.) *Naša obitelj danas* (Zbornik radova, str. 331-335), Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi RH.
- Špan, M. (1995.), Kvaliteta života i obrazovanje starijih ljudi. U: *Svekolika briga za stare i nemoćne osobe te odgoj za karitativan rad* (Zbornik radova, str. 182-188). Zagreb: Katolička udruga “Kap dobrote”.
- Špan, M. (1995.), Starost i predrasude, *Napredak* br.4. Zagreb.
- Špan, M. (1995.), Potrebe starijih ljudi i izobrazba, U: *Starost i starenje – izazov današnjice* (Zbornik radova), Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi RH i Rep. fond socijalne zaštite.
- Špan, M. (1998.), Profil starijih ljudi i obrazovanje, *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*. 7-8, Đakovo.
- Špan, M. i Čurin, J. (1999.), Treća životna dob i obrazovanje, *Obrazovanje odraslih*, 1-4.
- Špan, M. (2000.), *Obrazovanje starijih, tajna dugovječnosti*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište.
- Špan, M. (2006.), Stariji ljudi i cjeloživotno obrazovanje, *Andragoški glasnik*, 10(1), 7-11.
- Špan, M. (2007.), Obrazovanjem u sretniju starost. U: V. Previšić, N.N. Šoljan i N. Hrvatić (ur.) *Pedagogija : prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*, sv. 1, str. 441-451. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.